

ANTALL ISTVÁN

HARAG ÉS ELFOGULTSÁG NÉLKÜL

(VÁRI FÁBIÁN LÁSZLÓ TÁBORI POSTA C. REGÉNYÉRŐL)

Lassan járt a posta és nehéz volt a felbontása is. Egyrészt, mert a költő mindig fegyelmezett, feszes, képekben beszélő soraihoz képest az emlékezés tágas mezeje nehezen belátható. Másrészt az idő észrevétlen, ficamveszélyes hepehupákat is rejtő síkja a végtelent ígéri, márpedig a próza szerkezetének kialakítása – élvezeti értékének csökkenése nélkül – a szépirodalom monumentális vállalásaihoz tartozik. A mesebeli hét esztendő ugyancsak kellett a szerzőnek ahhoz, hogy érzelmetli költői világában a tárgyilagosság legyen a fogódzó, amely a megszenvedett időt megóvjá a szenvelgés és az önsajnálát elviselhetetlen stílustalanságától.

Vári Fábián László olyan könyvet adott kezünkbe, amely egyedülálló a magyar emlékezés-irodalomban, hiszen a Tábori posta a XX. században, idegen mün-
dérban töltött katonaidőt, annak esztétikai és erkölcsi dilemmáit, a megszállt terü-
letről besorozott és birodalmi megszálló feladatokra kijelölt más országai földre vitt
baka sorsát tárja elének. Nem mintha nem születtek volna emlékezések a kisebbségi
sors illetén keserű tapasztalatairól: a háború utáni kényszeres elhurcolásokról, a
hadifogolytáborokat békés polgári lakosok tömegeivel feltöltő lágerekéről, a ma-
gyarokat Csehországba deportáló vonatokon zötykölődők sorsáról, s megjelentek
a regényekben a Sinistra körzetek, a Duna-delták, a börtönök és az internáló tábo-
rok is. Csakhogy ez a kárpátaljai fiatalember a Szovjetunió történetének egy kon-
szolidáltabb békeidejében került sor alá. Akkor is büntetésből, egy közösségfor-
máló kulturális és irodalmi vállalat következményeként, amit akkoriban aligha
neveztek még – s leginkább nem ők, a szereplők – polgárjogi mozgalomnak.
Keveset árul el erről a Tábori posta, hiszen itt már csak az egyetemi padokból idő
előtt kirángatott fiú kilátástalan sorsa kerül elének, s az okokat csak sejtethetjük. A
Fodó Sándor és Kovács Vilmos szellemi körébe tartozó – valahányan az írással, a
költészettel bíbelődő fiatalok szinte öntevékeny módon járnak kezdtek a magyar
falvakat. Már az is gyanús lehetett akkoriban, a hatvanas, hetvenes évek fordul-
ján, hogy gyűjtögetni kezdtek a magyar népköltészet Kárpátalján föllelhető mor-
zsalékait (korán felfigyelve a ruszin-magyar interetnikus kapcsolatokra is), de en-
nél is nagyobb bajt hozott rájuk, hogy irodalmi esteken verseiket olvasták, az
ideszóló kuruc kori dalokat énekelték, történelmi hagyományokat ápoltak. Az
önmagát Lenin-versekben csodáló elvakult lojalitás, a szakmai irigység és a poli-

tikai korlátoltság magyarországi és helyi megjelenésüket, folyóirat kísérletüket is veszélyes dekadenciának, a Szovjetunióval szembeni hálátlanságnak igyekezett bélyegezni. A Forrás Stúdió néven elhíresült szellemi kör friss törekvéseit a kisebbségi jogokért való nyílt kiállássá érlelte a hatalmi arrogancia. A petíciók írása előbb százegynehány, majd többezres aláírásgyűjtést eredményezett, s ha már nem is szibériai száműzetés, a sztálini gulág valamelyik tábora, de az egyetemről való azonnali eltávolítás és a katonai behívó sújtotta azokat, akik makacsul ragaszkodtak elveikhez. Így került Vári Fábián László némi berdicsevi kiképzés, belorussziai átszállás után az NDK egyik ipari nagyvárosa, Magdeburg közelébe, ahol a korszak legmodernebb rakétás légelhárító rendszerének lesz katonája. Itt a szovjet hadsereggel kapcsolatos minden korábbi mítosznak vége, csak szürke hétköznapiok vannak és kétségbeejtő bezártság. A megszálló hadsereg katonái is rabjai a rendszernek, s bár a tiszteknek nyilvánvalóan egzisztenciális okokból is rendkívüli előrelépés az ilyen kiküldetés, a katonáknak nem jut más csak a szürke fal, a monoton szolgálat és a veszélyes technológia, a lokátorok sugárzásának egészségügyi kockázata. Bizonyos értelemben téren és időn kívülre kerül a közember, csak az otthonról érkező levelek üzennek, de az a másik civil világ mintha nem is ezen az égitesten lenne. Ezt az érzést csak fokozza, hogy magyarként még inkább egyedül lehet az ember, hiszen akad katonatárs, aki egyszerűen franciának véli latin betűkkel levelező kollégáját, s ettől a nézetétől nem tántoríthatja el semmilyen magyarázkodás, földrajzi vagy politikai lecke.

Vári Fábián Lászlónak nincs egy rossz szava sem bajtársaira, csak azért, mert mások. A birodalom hatalmi mechanizmusának működését csak éppen annyira vetíti ki rájuk, amennyire azok azt képviselni igyekeznek. Az orosz birodalmi gőg, amely már a beloruszokat vagy az ukránokat is alsóbbrendű emberként kezeli, mit sem tud kezdeni egy örménnyel, egy kirgizzel vagy egy magyarral. Jószerivel el sem tudja helyezni a nagy Szovjetunió térképén, legfeljebb afféle szolganépnek tekinti azt, aki éppen szolgálhat vele, vagy szolgálhatja őt is, ha gyengébbnek mutatkozik, vagy újoncnak számít.

A magyar fiúnak van még egy „gyenge pontja” ebben a közegben. Az egyetemen eltöltött hét szemeszter, ami beleértve a gimnázium végén megismert légkört már ekkor a szó klasszikus és európai értelmében értelmiségivé tette. Olyan kívülről, aki belülről lát mindent, s nem elégszik meg a rá mért életforma tapasztalataival meg akarja fejteni a rendszert, érteni akar mindent. A naivan meggyőződéses politikai tisztet, a rafinált együgyűségében is felelősséggel bíró örmestert, a legkisebb sarzsítól is megrészegülő katonatársat, a távoli kultúra ellenére vele közös nyelvet beszélőt, vagy a távolságtartó, ellenséges értetlent. Vári Fábián László olyan szakszerűséggel ír le gépjárművet, motorokat, áttételt, meghajtást, rakétát és sivatagi lőállást, őrtornyot, sátrat, laktanyai hálót, étkezdét és Lenin-szobát, hogy beavatása

részesévé tesz egy olyan gépezetnek, ahol azok is sorstársakká lesznek, akik „ez megúszták”, s csak azonosulásunk és viszolygásunk alakít ki egy olyan összetett élményt, ami semmilyen más módon nem ismertethetne meg minket a rendszer egészével. Ha azt mondom, hogy ez a későbbi néprajzkutató szociografikus pontossága, akkor a későbbi történéseket vetítem oktalanul vissza abba a korba.

A fizikai, szellemi értelemben egyaránt kiszolgáltatott magyar (szovjet) kiskatona helyzete nélkülöz minden hamis romantikát, jóllehet számolnia kell a dilemmával, hogy hazája-e neki is az a birodalom, az az ország, amelyet kénytelen fegyverrel szolgálni? A drámai kérdésfeltevésre nincs válasz más, csak az a méltóság, amit Vári Fábíán László az egész kötetben átsugárzó magatartásával képvisel, amit ha nem félénk a kifejezéstől, a lehetetlen helyzetekben megmutakozó humánus jellemez legpontosabban. Ezt a regényes emlékezést belső arányai is letehetetlenné teszik, mert az írás nem a levélforma tételességét követi, sokkal egyneműbb, természetesebb a szöveg, idősíkjaival egészen finom részleteket hoz elő a gyermek és ifjúkorból, a családi vagy munkahelyi élményekből természetes háttérrel és helyenként erőteljes kontrasztot teremtve a történetek köré. Ám nem az elmeséltek történelmi kuriózuma, a kárpátaljai magyar népesség részleteiben és egészében is ismeretlen története teremt különleges hangulatot, hanem az az utánozhatatlan nyelvi közeg, amit az író beszél, vagy még inkább használ. Külön esszét érdemelne, hogy mindez a magyar köznyelvtől elszakított, évtizedekig hermetikusan is elvágott kárpátaljai magyar beszéd finom ódon hangulata, különös, századelőről átmentett társalgási formájának áthallása mindössze, vagy tetézi mindezt a megismert, pontosabban tanult, hivatalosan beszélt szláv nyelv, az orosz értelmiségi szóhasználatának szinte kimódolt tartózkodó igényessége is. Egy biztos: feledhetetlenek azok a párbeszéddek, ahogy a szovjet tisztben (egy emberséges főtitiz biztatására) felfedezi a magyart a kiskatona, ahogy legalább ennyire izgalmas mikor örmény sorstársával a közös orosz nyelvet használva bezártságuk és kiszolgáltatottságuk szinte filozofikus esszenciáját mondják el.

Vári Fábíán László verseiben eddig is elbűvölhetett minket a népköltészetől ellesett látomásos természetélmény. A Nagy László-, Kormos István-, Ratkó József-, Buda Ferenc-féle nemzedéki magatartás szerves folytatásaként mutatkozó közösségi és történelmi felelősségtudat, a szerelmet halálíg tartó élményként hordozó (néha szinte újkori Krúdyként nosztalgikus) lírai hang, amely ebben a minden szempontból egyedi és rendkívül izgalmas prózában csak olyan finoman tűnik át, mint a szöveketek évezredekén át összetartó aranyszálak. Bízunk kell abban, hogy ez a kárpátaljai magyar prózairodalomban ismeretlen hang nem vész el. Egyrészt lesz visszhangja, értő elemzője számos, másrészt lesz folytatása is.

(Vári Fábíán László: Tábori posta (Szovjet mundérban Poroszföldön). Kortárs Kiadó, Budapest, 2011. – 299 o.)